

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 10(163): 26-31
 УДК: 311.311
 JELC43, F13

Н. Ковтун, д-р екон. наук, проф.,
 В. Бабірад-Лазунін, асп.
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИКА СТАТИСТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ УМОВ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

В статті розроблено методологічні засади та методичне забезпечення статистичного оцінювання умов зовнішньої торгівлі за УКТЗЕД на рівні 4-х знаків. Здійснено практичну реалізацію запропонованої три-етапної індексної моделі та оцінено умови зовнішньої торгівлі України за період 2011-2012 рр. за товарними позиціями-представниками.

Ключові слова: статистика зовнішньої торгівлі; експорт, імпорт, товарна група-представник; індекс умов зовнішньої торгівлі; індекси Ласпейреса, Пааше, Фішера.

Постановка проблеми. На сьогодні основою інформаційного забезпечення аналізу зовнішньої торгівлі слугують дані державної статистики зовнішньої торгівлі, які базуються на результатах суцільного спостереження. Інформація, отримана в ході суцільного спостереження, має забезпечувати порівняльний аналіз цін експорту та імпорту в розрізі товарних розділів, груп та позицій. Саме цінні співставлення дають можливість оцінити умови експорту, імпорту та зовнішньої торгівлі в цілому. За роки незалежності України такого роду дослідження не проводилися взагалі, що і стало основною причиною відсутності ефективної зовнішньоторговельної політики, яка виходить не з потреб країни та економіки, а виключно з суб'єктивних інтересів зацікавлених осіб, що люблять власні інтереси в питаннях державного регулювання зовнішньої торгівлі. Пропоноване дослідження спрямовано на розроблення інформаційно-аналітичного підґрунтя, що здатне забезпечити реалізацію ефективної зовнішньоторговельної політики держави, спрямованої на подолання зовнішньоторговельного дисбалансу і хаосу в тарифному і нетарифному регулюванні товарних потоків. Тому **метою цієї статті** є розроблення методологічних засад та методики статистичного оцінювання умов зовнішньої торгівлі товарами та практика її реалізації для України за період 2011-2012 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні проблемам зовнішньої торгівлі України приділяється багато уваги, проте статистиці зовнішньої торгівлі та її методичному забезпеченню в аналізі умов зовнішньої торгівлі ні. Окремі питання, пов'язані з формуванням методології статистики ЗЕД, вивчалися і аналізувалися в роботах Н.О. Парфенцевої, це, зокрема, проблема гармонізації міжнародних статистичних класифікацій з національними. Низка проблем з формування методичного і практичного інструментарію статистики зовнішньоекономічної діяльності було висвітлено у працях В.С. Михайлова ще у 2000 році. Так, ним було розроблено методологічні засади й методичні підходи щодо побудови і розрахунків індексів цін і фізичного обсягу товарів зовнішньої торгівлі. У 2002 році Науководослідним інститутом статистики спільно з Держкомстатом України були розроблені окремі методики розрахунку індексів цін, фізичного обсягу та умов торгівлі. Проте, теоретичні й практичні питання побудови інтегрального індексу для визначення умов зовнішньої торгівлі товарами дотепер не отримали належного відображення в науковій і методичній літературі вітчизняних вчених та спеціалістів. Таким чином, тема методичного забезпечення аналізу умов зовнішньої торгівлі товарами України є недостатньо висвітленою у вітчизняній науці та має потребу у подальшому та всебічному дослідженні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Методологія. Формула оцінювання умов торгівлі була розроблена дуже давно і використовувалася в практиці статистичних оцінок зовнішньої торгівлі ще за часів існування СРСР. Однак, в основному, вона застосовувалася виключно для оцінювання умов торгівлі за окремими порівнюваними товарами і не охоплювала оцінки за товарними групами і розділами не кажучи вже про розрахунки зведених інтегральних оцінок умов зовнішньої торгівлі в цілому. В цьому контексті при розробленні інтегрального індексу умов зовнішньої торгівлі та його суб-індексів виникають певні проблеми методологічного характеру, які стосуються як технічної сторони – зведення у суб-індекси і далі у інтегральний індекс, так і методологічної сторони – процедури зважування агрегованих товарних позицій, товарних груп і товарних розділів. Детально методологічний підхід щодо визначення товарів-представників зовнішньої торгівлі був розглянутий у [1]. Зараз зауважимо тільки одне: в основі вибору товарів-представників було покладено спостереження основного масиву відповідно до якого до основного масиву товарів-представників потрапили товарні позиції, товарні групи і розділи питома вага яких сягає більше за дві третини обсягів експорту або імпорту відповідних товарних позицій, груп і розділів. Схема відбору була основана на поступовій декомпозиції спочатку розділів, потім груп і врешті решт товарних позицій.

Як відомо оцінювання умов зовнішньої торгівлі може бути реалізовано за формулою умов торгівлі [2] відповідно до якої порівнюється динаміка індексів середніх цін експорту та імпорту змінного складу, що вимагає для розрахунку порівнянності фізичного обсягу товарів як за експортом, так і за імпортом. У цьому випадку формула розрахунку індексу умов торгівлі набуває такого вигляду

$$I_{\text{УТ}} = \frac{I_{\text{Е}}}{I_{\text{І}}} = \frac{\frac{\sum p_1^E q_1^E}{\sum q_1^E} \div \frac{\sum p_0^E q_0^E}{\sum q_0^E}}{\frac{\sum p_1^I q_1^I}{\sum q_1^I} \div \frac{\sum p_0^I q_0^I}{\sum q_0^I}} \quad (1),$$

де $p_0^{E(I)}$, $p_1^{E(I)}$ – це ціни на товари по експорту (Е) та імпорту (І) відповідно у базисному та поточному періодах; $q_0^{E(I)}$, $q_1^{E(I)}$ – це фізичні обсяги товарів по експорту (Е) та імпорту (І) в базисному та поточному періодах відповідно.

Як бачимо, застосування формули у власно такому вигляді робить неможливим оцінити умови зовнішньої торгівлі навіть на рівні товарних груп не кажучи вже про всю зовнішню торгівлю.

За для оцінювання умов торгівлі на певному рівні товарної класифікації слід розробити методологічний підхід, який давав можливість по-перше, об'єднати непорівнянні товарні групи, а по-друге, врахувати вартісну стру-

ктуру експорту та імпорту у минулому і поточному періодах одночасно. Особливості методології, яка покладена в основу системи індексів, дає можливість оцінити втрати чи додаткові надходження від зовнішньої торгівлі, що пов'язані зі змінами в умовах торгівлі. Так, у разі, якщо індекс перевищує одиницю, то це свідчитиме про покращення умов зовнішньої торгівлі, що врешті решт позитивно відбивається на зростанні показника реального валового внутрішнього доходу (показник визначений концепцією СНР 2008, як показник реальних доходів економіки [3]). У випадку, якщо індекс умов торгівлі коливається від нуля до одиниці, це свідчитиме про погіршення умов зовнішньої торгівлі й зниженні обсягів реальних доходів економіки за рахунок додаткових валютних витрат, пов'язаних з випередження зростання індексів цін імпорту перед експортом. Таким чином, якщо ціни на експортні товари країни зростатимуть швидше за імпортовані, то кожна одиниця імпорту коштуватиме країні дешевше ніж у разі, якщо ціни мали однаково динаміку.

За результатами теоретико-методологічних узагальнень пропонується для оцінювання умов зовнішньої торгівлі застосовувати індексну модель, яка базується на ієрархічних процедурах зведення індексів середніх цін експорту та імпорту на перших двох етапах у суб-індекси умов торгівлі, а на третьому етапі в інтегральний індекс умов торгівлі використовуючи зважування за методологією Фішера.

Розглянемо детально етапи формування індексів, суб-індексів та інтегрального індексу умов зовнішньої торгівлі. Як було зазначено вище, формування інтегрального індексу умов зовнішньої торгівлі покладено трирівневу індексну модель.

На першому етапі для розрахунку індексу умов торгівлі для товарних груп-представників, на основі вже обраних товарних позицій-представників розраховуємо зведені індекси середніх цін окремо для експорту та імпорту за формулою:

$$I_{\bar{p}_j}^{E(I)} = \frac{\sum_{i=1}^n p_{it} q_{it}}{\sum_{i=1}^n q_{it}} \div \frac{\sum_{i=1}^n p_{i(t-1)} q_{i(t-1)}}{\sum_{i=1}^n q_{i(t-1)}} \quad (2),$$

де $I_{\bar{p}_j}^{E(I)}$ – це зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) для кожної j -тої товарної групи-представника; $p_{i(t-1)}, p_{it}$ – це ціна i -тої товарної позиції-представниці в базовому ($t-1$) та поточному (t) періодах; $q_{i(t-1)}, q_{it}$ – це фізичний обсяг i -тої товарної позиції-представниці в базовому ($t-1$) та поточному (t) періодах; n – кількість товарних позицій-представників експорту (імпорту).

Отримані результати зведених індексів середніх цін для обраних товарних груп-представників по експорту та імпорту підставляємо у формулу індексу умов торгівлі для відповідних товарних груп-представників:

$$I_j^{YT} = \frac{I_j^E}{I_j^I} \quad (3),$$

де I_j^{YT} – це індекс умов торгівлі для j -тої товарної групи-представника; I_j^E – це зведений індекс середніх цін експорту для j -тої товарної групи-представника; I_j^I – це зведений індекс середніх цін імпорту для j -тої товарної групи-представника.

На II етапі за допомогою процедури зведення обчислюються суб-індекси першого порядку середніх цін експорту та імпорту для товарних розділів-

представників. Ці індексні показники на продукцію експортних поставок та імпортичних надходжень розраховуються за формулами Ласпейраса та Пааше. Вибір формул залежить від того, які періоди необхідно порівнювати. Індекс середніх цін за формулою Ласпейраса (L) визначається наступним чином:

$$I_{\bar{p}_k}^L = \frac{\sum_{j=1}^m I_j^{E(I)} \cdot p_{j(t-1)} q_{j(t-1)}}{\sum_{j=1}^m p_{j(t-1)} q_{j(t-1)}} \quad (4),$$

де $I_{\bar{p}_k}^L$ – це зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) товарного розділу-представника k за формулою Ласпейраса (L) у відповідному періоді; $I_j^{E(I)}$ – це зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) обраної товарної групи-представника j ; p_{t-1}^j – це ціна експорту (імпорту) товарів групи-представника j в періоді $t-1$; q_{t-1}^j – це фізичний обсяг експорту (імпорту) товарів групи-представника j в періоді $t-1$; m – кількість товарних груп-представників експорту (імпорту).

Методологія розрахунку зведеного індексу середніх цін для товарного розділу-представника за принципом Пааше, передбачає врахування поточної структури. Відповідно до якого групові індекси середніх цін по експорту і по імпорту зважуються за поточною структурою відповідно вартісного обсягу експорту та вартісного обсягу імпорту. Тоді формула індексу середніх цін Пааше (P) набуває наступного виду:

$$I_{\bar{p}_k}^P = \frac{\sum_{j=1}^m p_{jt} q_{jt}}{\sum_{j=1}^m \frac{p_{jt} q_{jt}}{I_{\bar{p}_j}^I}} \quad (5),$$

де $I_{\bar{p}_k}^P$ – це зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) товарного розділу-представника k за формулою Пааше у відповідному періоді; $I_{\bar{p}_j}^I$ – це зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) обраної товарної групи-представника j за відповідний період; p_{jt} – це ціна експорту (імпорту) товарів групи-представника j в періоді t ; q_{jt} – це фізичний обсяг експорту (імпорту) товарів групи-представника j в періоді t ; m – кількість товарних груп-представників експорту (імпорту).

Відповідно до принципу врахування поточної і базисної структури, який було запропоновано Фішером, використовується середня геометрична з індексів середніх цін експорту (імпорту) за Ласпейрасом і Пааше:

$$I_{\bar{p}_k}^{E(I)} = \sqrt{I_{\bar{p}_k}^L \cdot I_{\bar{p}_k}^P} \quad (6),$$

де $I_{\bar{p}_k}^{E(I)}$ – це індекс середніх цін експорту (імпорту) товарного розділу-представника k за формулою Фішера у відповідному періоді; $I_{\bar{p}_k}^L$ – це індекс середніх цін експорту (імпорту) товарного розділу-представника k за формулою Ласпейраса у відповідному періоді; $I_{\bar{p}_k}^P$ – це індекс середніх цін експорту (імпорту) товарного розділу-представника k за формулою Пааше у відповідному періоді.

На даному етапі, після розрахунку індексу середніх цін експорту та імпорту товарної групи-представника j за формулою Фішера у відповідному періоді визначає-

мо індекс умов торгівлі по товарним розділам за наступною формулою:

$$I_k^{YT} = \frac{I_k^{F(E)}}{I_k^{F(I)}} \quad (7),$$

де I_k^{YT} – це індекс умов торгівлі для обраних товарних розділів-представників k у відповідний період; $I_k^{F(E)}$ – це зведений індекс середніх цін експорту товарних розділів-представників k за формулою Фішера у відповідному періоді; $I_k^{F(I)}$ – це зведений індекс середніх цін імпорту товарних розділів-представників k за формулою Фішера у відповідному періоді.

На III етапі – на основі суб-індексів першого порядку обчислюються суб-індекси другого порядку середніх цін експорту та імпорту на основі яких визначається індекс умов торгівлі, таким чином повторюється процедура аналогічна до II етапу. Тобто, за допомогою процедури зведення обчислюються суб-індекси другого порядку середніх цін експорту та імпорту. Ці індексні показники розраховуються за формулами Ласпейраса, Пааше та Фішера:

$$I_p^L = \frac{\sum_{k=1}^I I_k^{E(I)} \cdot p_{k(t-1)} q_{k(t-1)}}{\sum_{k=1}^I p_{k(t-1)} q_{k(t-1)}} \quad (8),$$

де I_p^L – це зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) за формулою Ласпейраса; $I_k^{E(I)}$ – це зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) обраного товарного розділу-представника k за відповідний період; $p_{k(t-1)}$ – це ціна експорту (імпорту) товарів розділів-представників k в періоді $t-1$; $q_{k(t-1)}$ – це фізичний обсяг експорту (імпорту) товарів розділів-представників k в періоді $t-1$; I – кількість товарних розділів-представників експорту (імпорту).

При розрахунку зведеного індексу середніх цін Пааше використана наступна формула:

$$I_p^P = \frac{\sum_{k=1}^I p_{kt} q_{kt}}{\sum_{k=1}^I p_{kt} q_{kt} \cdot I_p^k} \quad (9),$$

де I_p^P – це зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) за формулою Пааше; I_p^k – це зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) обраного товарного розділу-представника k за відповідний період; p_{kt} – це ціна експорту (імпорту) товарів розділів-представників k в періоді t ; q_{kt} – це фізичний обсяг експорту (імпорту) товарів розділів-представників k в періоді t ; I – кількість товарних розділів-представників експорту (імпорту).

Формула розрахунку індексу середніх цін за Фішером буде виглядати наступним чином:

$$I_p^E = \sqrt{I_p^L \cdot I_p^P} \quad (10),$$

де I_p^E – це зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) а формулою Фішера у відповідному періоді; I_p^L – це зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) за формулою Ласпейраса у відповідному періоді; I_p^P – це зведений індекс середніх цін експорту (імпорту) за формулою Пааше у відповідному періоді.

Тоді інтегральний індекс умов торгівлі набуває наступного вигляду:

$$I^{YT} = \frac{I^{F(E)}}{I^{F(I)}} \quad (11),$$

де I^{YT} – це інтегральний індекс умов торгівлі для обраних товарних розділів-представників k у відповідний період; $I^{F(E)}$ – це зведений індекс середніх цін експорту товарних розділів-представників за формулою Фішера у відповідному періоді; $I^{F(I)}$ – це зведений індекс середніх цін імпорту товарних розділів-представників за формулою Фішера у відповідному періоді.

2. Результати аналізу пілотного оцінювання умов зовнішньої торгівлі товарів-представників за період 2011-2012 рр.

На основі формули розрахунку індексу умов торгівлі (3) отримуємо інформацію стосовно покращення чи погіршення торгівлі по кожній окремій групі товарів-представниць. Отримані дані, представлені в таблиці 1.

Таблиця 1. Індекси середніх цін експорту, імпорту та умов торгівлі для обраних товарних груп-представників

Найменування товарних груп-представників	Індекс середніх цін експорту	Індекс середніх цін імпорту	Індекс умов торгівлі
Їстівні плоди та горіхи	0,79	1,63	0,48
Зернові культури	1,00	1,15	0,87
Насіння і плоди олійних рослин	1,00	1,18	0,85
Руди, шлак і зола	0,80	0,89	0,91
Палива мінеральні, нафта та продукти її переробки	0,69	1,14	0,61
Продукти неорганічної хімії	1,04	0,93	1,12
Органічні хімічні сполуки	0,79	1,02	0,77
Фармацевтична продукція	1,20	1,12	1,07
Добрива	1,00	1,01	0,99
Ефірні олії	0,97	0,97	1,00
Чорні метали	0,90	0,89	1,01
Вироби з чорних металів	1,00	1,03	0,97
Реактори ядерні, котли, машини	1,06	1,01	1,05
Електричні машини	0,95	0,98	0,97
Залізничні локомотиви	1,02	1,66	0,61
Засоби наземного транспорту, крім залізничного	0,97	0,96	1,00

Джерело: розрахунки авторів за даними Державної служби статистики України

За результатами проведених розрахунків можна констатувати, що умови торгівлі товарів-представників розділу продуктів рослинного походження погіршилися. Так індекс умов торгівлі їстівних плодів та горіхів зменшився на 52%, це викликано різнонаправленістю індексів середніх цін по експорту та імпорту. Так, індекс середніх цін по експорту зменшився на 21% при зростанні імпорту на 63%. Аналогічна ситуація спостерігається з розділом мінеральні продукти, лівову частку в структурі якої займає група товарів, до якої входять палива мінеральні, нафта та продукти її переробки. Так індекс умов торгівлі зменшився на 39% за рахунок зниження цін на експорт продукцію на 31% при збільшенні імпорту на 14%. Те ж саме стосується ще одного представника даного розділу товарів –

це група органічних хімічних сполук, умови торгівлі якої погіршилися на 23%, при зниженні експортних цін на 21% та зростанні імпорту на 2%. Цікаву ситуацію продемонструвала група товарів, до якої входять залізничні локомотиви. Так умови торгівлі даної групи погіршилися. Індекс умов торгівлі зменшився на 39%. Проте, на відміну від вищезазначених груп-товарів, у даній групі спостерігається зростання цін на експорт. Зростання цін склало 2%, незважаючи на це ціни на імпорту товари даної групи стрімко зросли (+66%), що і стало причиною погіршення умов торгівлі даної групи товарів.

На основі інформації, наведеній у попередній таблиці, проводимо типологічне групування товарних груп-представників стосовно змін умов торгівлі (табл.2).

Таблиця 2. Типологізація товарних груп-представників відповідно до зміни індексу умов торгівлі України

Умови торгівлі	Найменування товарних груп-представників	Частка в ЗТО, %	
		експорту	імпорту
Покращилися	Продукти неорганічної хімії; Фармацевтична продукція; Чорні метали; Реактори ядерні, котли, машини	30,63	15,48
Не змінилися	Ефірні олії; Засоби наземного транспорту, крім залізничного	1,12	8,04
Погіршилися	Їстівні плоди та горіхи; Зернові культури; Насіння і плоди олійних рослин; Руди, шлак і зола; Палива мінеральні, нафта та продукти її переробки; Органічні хімічні сполуки; Добрива; Вироби з чорних металів; Електричні машини; Залізничні локомотиви	41,08	45,77

Джерело: розробка авторів за даними Державної служби статистики України

Таким чином, за результатами групування виділено три основні типи груп товарів-представників, які засвідчують, що за період 2011-2012 рр. умови торгівлі по таким товарним групам-представникам як продукти неорганічної хімії; фармацевтична продукція; чорні метали та реактори ядерні, котли, машини – покращилися. Що стосується товарів таких груп-представників як їстівні плоди та горіхи; зернові культури; насіння і плоди олійних рослин; руди, шлак і зола; палива мінеральні, нафта та продукти її переробки; органічні хімічні сполу-

ки; добрива; вироби з чорних металів; електричні машини та залізничні локомотиви то ситуація протилежна до вищезазначеної. Решта груп товарів-представників, а це ефірні олії та засоби наземного транспорту, крім залізничного, відносяться до групи, відповідно у яких умови торгівлі не змінилися.

За допомогою наведених вище формул (4, 5) були проведені розрахунки та отримані наступні результати, що представлені в таблиці 3.

Таблиця 3. Індеси середніх цін по експорту та імпорту за формулами Ласпейраса та Пааше для обраних товарних розділів-представників

Індеси середніх цін за формулою	Найменування товарних розділів-представників	По експорту	По імпорту
Ласпейрас	Продукти рослинного походження	0,9936	1,4326
	Мінеральні продукти	0,7402	1,1333
	Продукція хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості	0,9931	1,0655
	Недорогоцінні метали та вироби з них	0,9135	0,9286
	Машини обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	1,0079	0,9945
Пааше	Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1,0098	1,0267
	Продукти рослинного походження	0,9964	1,4187
	Мінеральні продукти	0,7476	1,1327
	Продукція хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості	0,9986	1,0660
	Недорогоцінні метали та вироби з них	0,9139	0,9336
	Машини обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	1,0077	0,9946
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1,0106	1,0339	

Джерело: розрахунки авторів за даними Державної служби статистики України

Таким чином, можна зробити висновок, що за обраними товарними розділами-представниками у досліджуваному періоді експортні ціни зменшилися за формулою розрахунку Ласпейраса по таким товарним розділам-представникам як: продукти рослинного походження; мінеральні продукти; продукція хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості; недорогоцінні метали та вироби з них. Відповідно, по товарам, які входять до розділів товарів машини обладнання та механізми; електротехнічне обладнання та засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби зросли. Що стосується імпорту то ціни на такі розділи товарів як: продукти рослинного походження; мінеральні продукти; продукція хімічної та пов'язаної з нею галузей про-

мисловості, а також засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби зросли, а на недорогоцінні метали та вироби з них та машини обладнання та механізми; електротехнічне обладнання зменшилися.

Розрахунки проведені за формулою Ласпейраса та Пааше свідчать, що ціни на експортні товари по таким розділам як: продукти рослинного походження; мінеральні продукти; продукція хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості; недорогоцінні метали та вироби з них зменшилися. На засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби, а також машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – зросли. Зниження імпорту цін продемонстрували товарні розділи таких товарів як недорогоцінні метали та

вироби з них; машини обладнання та механізми; електротехнічне обладнання, а всі інші досліджувані товарні розділи – зростання.

Отримані результати за вищезазначеними формулами різняться, тому у міжнародній практиці, як офіційний результат використовують індекс середніх цін Фішера (6):

Таблиця 4. Індекси середніх цін по експорту, імпорту та умов торгівлі за формулою Фішера для обраних товарних розділів-представників

Найменування товарних розділів-представників, до яких входять обрані товарні групи-представники	Індекси середніх цін		
	По експорту	По імпорту	Умов торгівлі
Продукти рослинного походження	0,9950	1,4256	0,6979
Мінеральні продукти	0,7439	1,1330	0,6566
Продукція хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості	0,9958	1,0658	0,9344
Недорогоцінні метали та вироби з них	0,9137	0,9311	0,9813
Машини обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	1,0078	0,9946	1,0133
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1,0102	1,0303	0,9805

Джерело: розрахунки авторів за даними Державної служби статистики України

В результаті проведених розрахунків отримали зменшення експортних цін на продукти рослинного походження на 0,5%, мінеральні продукти – 25,61%, продукцію хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості – 0,42%, недорогоцінні метали та вироби з них – 8,63%. Зросли ціни на Машини обладнання та механізми; електротехнічне обладнання на 0,78%, а також на засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби на 1,02%. Також зросли імпорتنі ціни на продукти рослинного походження на 42,56%, мінеральні продукти – 13,30%, продукцію хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості – 6,58% та засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби на 3,03%. На недо-

рогоцінні метали та вироби з них, а також на машини обладнання та механізми; електротехнічне обладнання зменшилися на 6,89% та 1,54% відповідно.

Таким чином, отримуємо результати, які демонструють що значення індексу умов торгівлі на всі товарні розділи-представники менше одиниці, окрім машин обладнання та механізми; електротехнічне.

Відповідно до розробленої методики, наступним кроком обраховуємо індекси середніх цін по експорту та імпорту за формулами Ласпейраса, Пааше та Фішера (8, 9, 10) Провівши розрахунки – отримали результати, інформація про які представлена у таблиці 5.

Таблиця 5. Індекси середніх цін по експорту та імпорту за формулами Ласпейраса, Пааше та Фішера

Індекс середніх цін	Ласпейраса	Пааше	Фішера
Експорт	0,9051	0,9149	0,9100
Імпорт	1,0832	1,0793	1,0812

Джерело: розрахунки авторів за даними Державної служби статистики України

На основі отриманих результатів робимо висновок, що експортні ціни знизилися на 9%, а імпорти зросли на 8,12%. Тоді інтегральний індекс умов торгівлі обраховується наступним чином:

$$I_{UT} = \frac{0,91}{1,0793} = 0,8416$$

Отримали значення 0,8416, що є нижчим за одиницю. Таким чином, можна зробити висновок, що у 2012 р. умови торгівлі для обраних товарів-представників України погіршилися на 15,84%, оскільки мала місце різноспрямована динаміка індексів цін експорту та імпорту.

Висновки.

1. Розроблено методологічні засади статистичного оцінювання умов зовнішньої торгівлі, що дало можливість здійснити порівняльний аналіз різних товарних груп на основі врахування вартісної структури експорту та імпорту у минулому і поточному періодах одночасно. Запропоновані методологічні засади стали теоретичним підґрунтям для розроблення системи індексів умов торгівлі.

2. Побудовано систему індексів умов торгівлі, яка базується на ієрархічних процедурах зведення індексів середніх цін експорту та імпорту у суб-індекси умов торгівлі, використовуючи зважування за методологією Фішера. Це дало можливість розробити інтегральний індекс умов торгівлі, який враховує базову і поточну структури експорту та імпорту.

3. На основі запропонованої ієрархічної системи індексів умов торгівлі здійснено пілотне оцінювання умов зовнішньої торгівлі товарів-представників за період 2011-2012 рр. Отримані результати засвідчують, що у досліджуваному періоді умови зовнішньої торгівлі Укра-

їни товарами у 2012 році істотно погіршилися, а саме: темпи зростання імпорتنих цін випереджували темпи зростання експортних – на 15,84%, що свідчить про значні валютні втрати економіки України від зовнішньої торгівлі товарами.

4. Розроблена система індексів умов торгівлі дає можливість оцінити ефективність зовнішньої торгівлі товарами України та визначити її вплив на макроекономічні показники. Так, здійснивши поправку ВВП на втрати від погіршення умов торгівлі можна розрахувати показник реального валового внутрішнього доходу (РВВД). Даний показник визначений концепцією СНР 2008, як показник реальних доходів економіки.

5. За результатами розрахунків часткових індексів умов торгівлі товарами можна розробляти дієві заходи державного регулювання зовнішньої торгівлі, спрямовані на покращення умов торгівлі з метою підвищення її ефективності шляхом впливу на зміну товарної структури експорту та імпорту України.

Список використаних джерел

1. Елисеєва І.І. Международная статистика / Костеева Т.В., Хоменко Л.М. – Минск: Выш. шк., 1995. – с. 223.
2. Михайлов В.С. Деякі методологічні питання побудови індексів зовнішньої торгівлі в Україні / В.Михайлов // Статистика України, 2004. – № 2. – С.21-23.
3. System of national accounts 2008, New York, 2009.
4. Моторин Р. Україна на ринках недорогоцінних металів (Статистичне дослідження) [Текст] / Р.М. Моторин, Т.М. Моторина // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2008. – №6 (41). – С.93-104.
5. Шлюсарчик Б. Міжнародна конкурентна позиція країни: досвід Польщі: [монографія] / Б. Шлюсарчик. – Д.: ДУЕП, 2004. – 324 с.

Надійшла до редколегії 06.10.14

Н. Ковтун, д-р экон. наук, проф.,
В. Бабирад-Лазунин, асп.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И МЕТОДИКА СТАТИСТИЧЕСКОГО ОЦЕНИВАНИЯ УСЛОВИЙ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ

В статье разработаны методологические основы и методическое обеспечение статистического оценивания условий внешней торговли за УКТВЭД, на уровне 4-х знаков. Осуществлена практическая реализация предложенной три-этапной индексной модели и оценены условия внешней торговли Украины за период 2011-2012 гг по товарным позициям-представителями.

Ключевые слова: статистика внешней торговли; экспорт, импорт, товарная группа-представитель; индекс условий внешней торговли; индексы Ласпейреса, Пааше, Фишера.

N. Kovtun, Doctor of Sciences (Economics), Professor,
V. Babirad-Lazunin, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

METHODOLOGICAL PRINCIPLES AND METHODS OF TERMS OF TRADE STATISTICAL EVALUATION

The paper studies the methodological principles and guidance of the statistical evaluation of terms of trade for the United Nations classification model – Harmonized Commodity Description and Coding System (HS). The practical implementation of the proposed three-stage model of index analysis and estimation of terms of trade for Ukraine's commodity-members for the period of 2011-2012 are realized.

Keywords: statistics of international trade; export, import, trade group-representative; index of terms of trade; indices of Laspeyres, Paasche, Fisher.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 10(163): 31-35

УДК 338.242

JEL L 83

К. Кучеренко, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

Розглянуто потенційні можливості інформаційних технологій в управлінні реалізації туристичного продукту, визначення переваг використання інтернет-ресурсів як для туристичних фірм, так і для їх клієнтів. Проведено аналіз розвитку та запровадження інформаційних технологій у діяльність підприємств туристичної сфери.

Ключові слова: інформаційні технології; туристична сфера; туристичне підприємство; туристичний продукт.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Актуальність подальшого розвитку інформаційних технологій в туризмі замовлена в основному тим, яким чином, в якому напрямку або напрямках буде рухатись управлінська складова даного процесу. Адже сьогодні все більш нагальним стає попит на нові принципи організаційної побудови в контексті стратегічних переваг турфірми в конкурентній боротьбі з використанням інформаційних технологій [7, с. 23]. Актуальність використання інформаційних технологій також підвищується у зв'язку з необхідністю стимулювання економічного та виробничого зростання в країні: макроструктурних пріоритетів розподілу ресурсів, стратегічних підходів до визначення конкурентоспроможності, ринкових сигналів та передумов чинників конкурентоспроможності країни, що робить туризм досить привабливим для впровадження нових інноваційних рішень [1, с. 136].

Дослідження щодо використання новітніх інформаційних технологій у діяльності підприємств туристичної сфери і туризмі в цілому здійснювали: С. Арімов, В. Балута, П. Бурцев, А. Галиновський, О. Губанова, В. Гуляев, А. Демаш, М. Єфремова, І. Зорін, І. Калашников, В. Квартальнов, Д. Купінський, Ю. Миронов, М. Морозов, Н. Морозова, Т. Новгородцев, Н. Плотнікова, М. Окорочков, М. Робсон, М. Скопень, О. Тоффлер, Ф. Уллах, М. Хайдеггер, А. Шлевков, С. Чупров та інші.

Наприклад, у монографії С. Мельниченко висвітлено теоретико-методологічні основи та практичний інструментарій застосування інформаційних технологій у туристичному бізнесі. Також, визначено роль і місце інформаційних технологій у менеджменті і маркетингу туристичних підприємств. Надані практичні рекомендації щодо модифікації організаційних структур управління туристичними підприємствами та системи менеджменту в цілому, під впливом інформаційних технологій

[7, с. 5]. М. Желені розглядає аспект розвитку технологій у туризмі, акцентуючи увагу на тому, що зростання ролі інформації у туризмі супроводжувалося появою різноманітних технологій. Метою сучасних туристичних фірм є зберігання та захист мереж підтримки технологій, забезпечення їх стабільності [4, с. 206]. А. Квартальнов у своїх дослідженнях [зазначає, що сучасні інформаційні технології та ефективні комунікації забезпечують стрімкий розвиток ринку міжнародного туризму, а також великого значення в туризмі набуває використання глобальних комп'ютерних мереж. Завдяки інформаційним технологіям зростає ефективність маркетингу в туризмі, споживач має можливість швидко отримувати необхідну якісну інформацію про туристичні послуги. За визначенням В. Квартальнова, нові інформаційні технології та ефективні комунікації забезпечують стрімкий розвиток ринку міжнародного туризму. Велике значення у туризмі приймають глобальні комп'ютерні мережі. Завдяки інформаційним технологіям зростає ефективність маркетингу у туризмі, споживач зможе швидко отримувати необхідну якісну інформацію о туристичному продукті не виходячи з дому [9, с. 275]. У праці М. Скопеня акцентована увага на процесі автоматизації фірми за допомогою офісних програм, комп'ютерної техніки, яка застосовується у роботі туристичної фірми, створені ефективних сайтів та серверів туристичної фірми в Інтернеті, а також на стані та перспективі використання Інтернету в туристичному бізнесі [9, с. 87].

Невирішені частини загальної проблеми. Разом з тим, недостатньо вивченими залишаються можливості використання сучасних інформаційних технологій українськими підприємствами індустрії туризму. Так, дискусійним залишається питання щодо повної та досконалої реалізації всіх управлінських функцій за допомогою впровадження інформаційних технологій при незначному впливі людського фактору. Але, разом з тим, ба-